

Intelektualizm etyczny Sokratesa

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Gra edukacyjna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Giovanni Reale, *Historia filozofii starożytnej*, t. I, tłum. E. I. Zieliński, Lublin 1999.
- Adam Krokiewicz, *Zarys filozofii greckiej*, Warszawa 2000.

Intelektualizm etyczny Sokratesa

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Sokrates twierdził, że pomiędzy wiedzą i dobrem zachodzi związek tożsamości. Znać dobro oznacza: z konieczności czynić dobrze. Idea ta doczekała się wielu, nierzadko zupełnie sprzecznych, interpretacji. Jedni mówili: „To nonsens – ludzie wiedzą, czym jest dobro, a przecież czynią zło”. Inni argumentowali: „Idea jest doskonała, w końcu ludzkie czyny znajdą solidniejsze uzasadnienie niż tylko społeczny zwyczaj”. By nie pogubić się w tych opiniach, spróbuj przyjrzeć się temu, co Sokrates chciał tak naprawdę powiedzieć.

Twoje cele

- Dowiesz się, czym jest intelektualizm etyczny, *aepistémé*, *areté*, *psyche* i *daimonion*.
- Przeanalizujesz sokratejskie rozumienie dobra.
- Uzasadnisz – za Sokratesem – twierdzenie, że nikt świadomie nie czyni zła.
- Zastanowisz się nad określeniem *intelektualizm etyczny* i ocenisz jego trafność.

Przeczytaj

Sokrates wskazywał na jedność wiedzy (*episteme*) i cnoty (*areté*). Idea ta przyjęła w historii filozofii miano intelektualizmu etycznego. Według tej zasady, dobro jest nie tylko niemożliwe bez wiedzy, ale jest wręcz z wiedzą tożsame. Mówi się więc: dobrze czyni tylko ten, kto ma wiedzę o dobru. Albo jeszcze dosadniej: kto wie, czym jest dobro, z konieczności czyni dobrze. Zależność tę można przedstawić także od strony negatywnej: nie jest w stanie uczynić dobra ktoś, kto nie wie, czym ono jest. Gdy więc mówimy „dobro” i „wiedza”, mówimy o tym samym – dobro jest bowiem wiedzą, a wiedza dobrem.

Poszukaj przykładów i zastanów się, czy według ciebie znajomość dobra automatycznie pociąga za sobą dobre czyny? I jeszcze: czy dobre czyny z konieczności są wynikiem wiedzy o tym, co dobre?

Powyższe twierdzenia da się jeszcze rozwinąć. Jeśli wiadomo, czym jest uczciwość, postępuje się uczciwie i nie ma odstępstw od tej reguły. Jeśli wiadomo, czym jest braterstwo, z konieczności jest się braterskim.

Źródło: domena publiczna.

Wiedza o tym, czym są sprawiedliwość, odwaga, męstwo i współczucie, automatycznie czyni postępowanie sprawiedliwym, odważnym, męznym lub współczującym. I odwrotnie: jeżeli ktoś postępuje etycznie (np. pilnie się uczy, zwraca kasjerce błędnie wydaną resztę, sprząta klatkę schodową), to pewne jest, że ten czyni tak, bo wie, czym jest wartość (tzn.

czym zgodnie z przykładami są kolejno: pracowitość, uczciwość i troska o dobro wspólne). Konsekwentnie należy powiedzieć więc, że zło wynika z niewiedzy: złodziej nie wie, czym jest uczciwość; egoista nie wie, czym jest miłość; kłamca nie wie, czym jest prawdomówność. Podsumowując: wynikiem wiedzy jest dobro, skutkiem niewiedzy – zło. Troska o rozumną **duszę** jest według Sokratesa wyrazem etycznej dzielności, najwyższym ludzkim powołaniem.

By lepiej zrozumieć intencję Sokratesa, warto przytoczyć słowa Giovanniego Reale, znawcy filozofii starożytnej, który tłumaczy, na czym polega jedność wiedzy i cnoty.

((Giovanni Reale

Historia filozofii starożytnej

Ogół ludzi, a także sofisci, którzy przecież uważali się za nauczycieli cnoty, widzieli tylko wielość cnót (sprawiedliwość, świętość, roztropność, umiarkowanie, mądrość), a nie dostrzegali zupełnie węzła, który je wszystkie łączy, owego łącznika, który sprawia, że są one właśnie cnotami i który uzasadnia nazwanie ich wszystkich terminem „**cnota**”. A cnotę zwyczajni ludzie, a w znacznej części także sami sofisci, rozumieli tak, jak ją rozumiała tradycja i poeci, a zatem bardziej jako coś opartego na *obyczaju, zwyczajach i przekonaniach społeczeństwa greckiego, a nie jako coś opartego na podstawach rozumowych i uzasadnionego w sposób ściśle racjonalny*. Otóż, w odniesieniu do cnoty Sokrates czyni dokładnie to samo, co presokratycy zrobili w odniesieniu do przyrody, a co sofisci zaczęli robić, aczkolwiek nie zawsze skutecznie, w odniesieniu do człowieka: *usiłuje poddać panowaniu rozumu życie ludzkie, tak samo jak oni poddali pod panowanie ludzkiego rozumu świat zewnętrzny*. Według niego cnota nie jest i być nie może zwykłym dostosowaniem się do obyczajów, zwyczajów ani nawet do ogólnie uznanych przekonań; ona musi być czymś *umotywowanym racjonalnie, opartym na poznaniu i poznawczo uzasadnionym*.

Źródło: Giovanni Reale, *Historia filozofii starożytnej*, t. I, tłum. E. I. Zieliński, Lublin 1999, s. 331–332.

W tym jednak momencie pojawia się zdroworozsądkowy zarzut. Doświadczenie uczy bowiem, że może być też inaczej, tzn. choć wiadomo, czym jest dobro, postępuje się źle.

Zobrazować tę sytuację mogą następujące przykłady:

Miłość rodzicielska wymaga cierpliwości i empatii, jednak zdarza się, że rodzic niesłusznie krzyczy na swoje dziecko. Punktualność jest cnotą, a mimo to dochodzi do spóźnienia; wiadomo, że powinno się troszczyć o zdrowie, lecz wciąż nie dba się o dietę.

Źródło: domena publiczna.

Wiedza i dobro są więc raczej rozbieżne, a nie tożsame. Zdawał sobie z tego sprawę Owidiusz, który w swych *Metamorfozach* pisał: „Widzę i pochwalam to, co lepsze, lecz wybieram gorsze”. Podobnie głosił św. Paweł w *Liście do Rzymian*: „Łatwo przychodzi mi chcieć tego, co dobre, ale wykonać – nie. Nie czynię bowiem dobra, którego chcę, ale czynię to zło, którego nie chcę.”¹

Na ten zarzut Sokrates odpowiedziałby, że jeśli postępuje się źle i jednocześnie twierdzi się, iż zna się dobro, to w rzeczywistości jest się w błędzie. Posiada się wtedy tylko pozór wiedzy, która naprawdę jest **mniemaniem**, ulega się pozorom, nie sięga się bowiem w głąb i nie widzi dalekosiężnych skutków wyborów. Nikt nie czyni zła, ponieważ jest złem, tak jak czyni się dobro, ponieważ jest dobrem. Każdy człowiek z natury pragnie dobra, nie zła, które czyni się, pomimo że jest złem, co znaczy: czynienie zła opiera się na błędnym uznaniu czegoś za dobro (np. nie wiadomo, że to, co obecnie się uważa za dobro, przyniesie w konsekwencji zło lub uniemożliwi zaistnienie prawdziwemu dobru).

Poza tym wiedza o tym, co dobre, jest czymś znacznie większym niż tylko intelektualnym pojęciem – wiedza prawdziwa obejmuje nie tylko rozum, ale również uczucia i wolę człowieka. Wyjaśnia to wybitny starożytnik, Adam Krokiewicz.

((Adam Krokiewicz

Zarys filozofii greckiej

Sokratesowi zarzuca się powszechnie jałowy „**intelektualizm etyczny**”, bo przecież codzienne doświadczenie uczy, że teoretyczna wiedza, jak należy postępować, wcale jeszcze nie zabezpiecza człowieka od popełniania sprzecznych z nią czynów. Zarzut ten wydaje się jednak niesłuszny. Według Sokratesa, kto świadomie dopuszcza się złego czynu, temu się tylko wydaje, iż „**wie**”, jak należy postępować, gdyż jego rzekoma wiedza etyczna nie jest wiedzą rzetelną i żywą, lecz wiedzą pozorną i martwą, wiedzą tylko intelektualną, odciętą od uczuć oraz woli (tzn. czynów) i dlatego czczą na podobieństwo czczych mniemań. Sokrates nie uprawiał „**etycznego intelektualizmu**”, lecz właśnie go zwalczał. Jego etyczna wiedza różniła się zasadniczo od wiedzy czysto erudycyjnej, polegającej na pamięciowym opanowaniu różnych wiadomości, którą można było posiadać jako jakby „**obcy**” ładunek.

Źródło: Adam Krokiewicz, *Zarys filozofii greckiej*, Warszawa 2000, s. 262–263.

Zastanów się, czy powyższe argumenty są przekonujące. Czy na przykład wiedza może być powiązana z wolą i uczuciami, czy też jest im zupełnie obca?

Słownik

episteme

(gr. *epistēmē* – wiedza) wiedza pewna, nauka; wiedza o charakterze naukowym w przeciwieństwie do wiedzy opartej na opinii, poglądzie, mniemaniu

areté

(gr. *ἀρετή*, *areté*, łac. *virtus* – cnota) jedno z kluczowych pojęć etyki, oznaczające trwałą dyspozycję do czynienia dobra; realizacja cnoty prowadzi do życia w zgodzie z konkretną koncepcją czy systemem etycznym, dzięki czemu mamy osiągnąć życie godne i oparte na przestrzeganiu konkretnych zasad moralnych. Jej przeciwieństwem jest występki (gr. *Κακία* – *kakija*)

daimonion

(gr. δαίμονιον, *daimonion* – bóg, bóstwo, też: demon) – w antycznej Grecji pojęcie służące do określania pomniejszych bóstw, duchów i demonów; zyskało nowe znaczenie dzięki Sokratesowi i od czasów jego działalności kojarzone jest z wewnętrznym głosem rozsądku lub z sumieniem, które odradza pewnych czynów i chroni człowieka przed błędnymi decyzjami

dóksa

wiedza oparta na domyśle, mniemaniu czy opinii; przeciwieństwo wiedzy naukowej

egalitaryzm

(fr. *égalitaire* – dążący do równości) pogląd polityczny, którego celem jest wprowadzenie sprawiedliwego ustroju społecznego polegającego na całkowitej równości ludzi pod względem politycznym, ekonomicznym i społecznym

psychē

(od gr. Ψυχή, *psychē* – dusza, umysł) w myśli greckiej oznaczało tyle, co dusza czy umysł lub też jaźń; najbardziej wewnętrzna sfera „ja”, odpowiedzialna za myślenie, odczuwanie, doznawanie świata, namysł nad nim i samym sobą

Gra edukacyjna

Polecenie 1

Rozwiąż interaktywny quiz i sprawdź swoją wiedzę na temat intelektualizmu etycznego Sokratesa. Na odpowiedź na wszystkie pytania masz 5 minut. Jeżeli zdarzyło ci się popełnić błąd, po zakończonym teście sprawdź, które odpowiedzi są nieprawidłowe, i spróbuj jeszcze raz.

Test

**Sprawdź swoją
wiedzę na temat
intelektualizmu
etycznego
Sokratesa, biorąc
udział w grze.**

Poziom
trudności:

łatwy

Limit czasu:

5 min

Twój ostatni
wynik:

-

Uruchom

Polecenie 2

Wymyśl swoje pytanie do quizu na temat intelektualizmu etycznego Sokratesa.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz stwierdzenie niepasujące do intelektualizmu etycznego.

☐ Złe czyny wynikają ze złej woli.

☐ Znajomość dobra z konieczności rodzi dobre czyny.

☐ Nie można czynić zła wiedząc, czym jest dobro.

☐ Wiedza i cnota są tożsame.

☐ Zło wynika z niewiedzy.

Ćwiczenie 2

Połącz w pary pojęcia tożsame w świetle intelektualizmu etycznego Sokratesa.

wiedza

wiedza pozorna

cnota

wiedza

mniemanie

areté

dobro

niewiedza

zło

epistemé

Ćwiczenie 3

Zaznacz odpowiedź. Według Sokratesa przyczyną zła jest...

☐ zła wola.

☐ głupota.

☐ niewiedza.

☐ grzech.

Ćwiczenie 4

Zaznacz odpowiedź. Dla Sokratesa dobro jest...

☐ tożsame z czystą intencją.

☐ tożsame z intuicją.

☐ tożsame z czystym sumieniem.

☐ tożsame z wiedzą.

Ćwiczenie 5

Zaznacz odpowiedź. Słowo *areté* oznacza...

☐ naukę.

☐ niewiedzę.

☐ dzielność etyczną.

☐ dobrą wolę.

Ćwiczenie 6

Zaznacz odpowiedź. *Epistémé* to...

☐ ignorancja.

☐ poznanie.

☐ nauka.

☐ wiedza.

Przeczytaj tekst Giovanniego Reale. Co to znaczy, że cnota jest wiedzą? Odpowiedź uzasadnij.

((Giovanni Reale

Historia filozofii starożytnej

Ogół ludzi, a także sofści, którzy przecież uważali się za nauczycieli cnoty, widzieli tylko wielość cnót (sprawiedliwość, świętość, roztropność, umiarkowanie, mądrość), a nie dostrzegali zupełnie węzła, który je wszystkie łączy, owego łącznika, który sprawia, że są one właśnie cnotami i który uzasadnia nazwanie ich wszystkich terminem „**cnota**”. A cnotę zwyczajni ludzie, a w znacznej części także sami sofści, rozumieli tak, jak ją rozumiała tradycja i poeci, a zatem bardziej jako coś opartego na *obyczajach, zwyczajach i przekonaniach społeczeństwa greckiego, a nie jako coś opartego na podstawach rozumowych i uzasadnionego w sposób ściśle racjonalny*. Otóż, w odniesieniu do cnoty Sokrates czyni dokładnie to samo, co presokratycy zrobili w odniesieniu do przyrody, a co sofści zaczęli robić, aczkolwiek nie zawsze skutecznie, w odniesieniu do człowieka: *usiłuje poddać panowaniu rozumu życie ludzkie, tak samo jak oni poddali pod panowanie ludzkiego rozumu świat zewnętrzny*. Według niego cnota nie jest i być nie może zwykłym dostosowaniem się do obyczajów, zwyczajów ani nawet do ogólnie uznanych przekonań; ona musi być czymś *umotywowanym racjonalnie, opartym na poznaniu i poznawczo uzasadnionym*.

Źródło: Giovanni Reale, *Historia filozofii starożytnej*, t. I, tłum. E. I. Zieliński, Lublin 1999, s. 331–332.

Na podstawie tekstu Adama Krokiewicza odpowiedz na pytanie, czym jest prawdziwa wiedza?

((Adam Krokiewicz

Zarys filozofii greckiej

Sokratesowi zarzuca się powszechnie jałowy „**intelektualizm etyczny**”, bo przecież codzienne doświadczenie uczy, że teoretyczna wiedza, jak należy postępować, wcale jeszcze nie zabezpiecza człowieka od popełniania sprzecznych z nią czynów. Zarzut ten wydaje się jednak niesłuszny. Według Sokratesa, kto świadomie dopuszcza się złego czynu, temu się tylko wydaje, iż „**wie**”, jak należy postępować, gdyż jego rzekoma wiedza etyczna nie jest wiedzą rzetelną i żywą, lecz wiedzą pozorną i martwą, wiedzą tylko intelektualną, odciętą od uczuć oraz woli (tzn. czynów) i dlatego czczą na podobieństwo czczych mniemań. Sokrates nie uprawiał „**etycznego intelektualizmu**”, lecz właśnie go zwalczał. Jego etyczna wiedza różniła się zasadniczo od wiedzy czysto erudycyjnej, polegającej na pamięciowym opanowaniu różnych wiadomości, która można było posiadać jako jakby „**obcy**” ładunek.

Źródło: Adam Krokiewicz, *Zarys filozofii greckiej*, Warszawa 2000, s. 262–263.

Jak Sokrates uzasadniał twierdzenie, że nie można czynić zła, znając dobro?

Ćwiczenie 10

Czy zgadzasz się z określeniem etyki Sokratejskiej mianem intelektualizmu etycznego?
Uzasadnij swoje zdanie.

Dla nauczyciela

Autor: Ewa Orlewicz

Przedmiot: Filozofia

Temat: Intelektualizm etyczny Sokratesa

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

V. Filozofia Sokratesa jako początki filozofii człowieka i etyki. Uczeń:

- 1) charakteryzuje filozofię Sokratesa w kontekście jego życia i postawy moralnej;
- 2) objaśnia koncepcję uprawiania filozofii poprzez autorefleksję lub samoświadomość (hasło „poznaj samego siebie”);
- 3) definiuje terminy: psychē, aretē, daimonion jako kluczowe terminy filozofii Sokratesa;
- 4) dyskutuje na temat „dlaczego ludzie postępują źle?”, przedstawiając tezę intelektualizmu etycznego oraz argumenty za i przeciw niemu.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Dowiesz się, czym jest intelektualizm etyczny, *aepistēmē*, *aretē*, *psyche* i *daimonion*.
- Przeanalizujesz sokratejskie rozumienie dobra.
- Uzasadnisz – za Sokratesem – twierdzenie, że nikt świadomie nie czyni zła.
- Zastanowisz się nad określeniem *intelektualizm etyczny* i ocenisz jego trafność.

Cele operacyjne. Uczeń:

- pojmuje rolę filozofii jako fundamentalnego składnika dziedzictwa kultury śródziemnomorskiej;
- dostrzega w poglądach filozofów paradygmaty myślowe, które są obecne w kulturze na przestrzeni wieków;

- rozwija krytyczne myślenie i sprawności logiczne poprzez analizę wybranych pytań i argumentów filozoficznych.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm;
- nauczanie wyprzedzające.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- praca z tekstem;
- praca z multimedium.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia e-materiał: „Intelektualizm etyczny Sokratesa” uczestnikom zajęć. Prosi uczniów o przygotowanie prezentacji na podstawie informacji zawartych w sekcji „Przeczytaj”. Uczniowie mają za zadanie przygotować przykłady z tekstów kultury oraz z życia ilustrujące zagadnienia związane z tematem lekcji.

Faza wprowadzająca:

1. Prowadzący zajęcia loguje się na platformie. Na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika wyświetla temat lekcji, następnie omawia cel zajęć i informuje uczniów o ich planowanym przebiegu. Wspólnie z uczniami ustala kryteria sukcesu.

2. Dyskusja wprowadzająca. Zalogowany na platformie nauczyciel, po wyświetleniu dostępnego w panelu użytkownika raportu, kontroluje przygotowanie uczniów do lekcji: weryfikuje, którzy uczniowie zapoznali się z udostępnionym przed lekcją e-materiałem. Wybrani uczniowie prezentują efekty pracy w domu. Pozostali uczniowie zadają pytania prezentującym oraz uzupełniają informacje. Tę część lekcji kończy krótka dyskusja wokół poruszonej tematyki:

- *Jakie można podać przykłady na to, że ludzie wiedzą, czym jest dobro, a czynią zło?*
- *Co to znaczy, że „idea jest doskonała, w końcu ludzkie czyny znajdą solidniejsze uzasadnienie niż tylko społeczny zwyczaj”?*

Po zakończeniu dyskusji chętna/wybrana osoba przedstawia wnioski.

Faza realizacyjna:

1. Dyskusja. Nauczyciel prosi uczniów, aby podzielili się na dwie grupy, następnie wyjaśnia, że będą prowadzili dyskusję za i przeciw na temat: *Czy zgadzasz się z Sokratesem, że nikt świadomie nie czyni zła?*

W wyznaczonym czasie uczniowie zapisują argumenty, które będą mogli wykorzystać podczas dalszej części zajęć. Grupa pierwsza zajmuje stanowisko za, a grupa druga przeciw zadanemu problemowi. Następnie uczniowie mogą zamienić się miejscami w grupach, zgodnie ze stanowiskiem, którego chcą bronić. Dyskusję moderuje nauczyciel, starając się również aktywizować i zachęcać wszystkich uczniów. Na koniec wybiera po jednej osobie z każdej grupy, które podsumowują dyskusję. Nauczyciel, jeśli to potrzebne, uzupełnia informacje.

2. Praca z multimediami. Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej quiz z sekcji „Gra edukacyjna” i przedstawia zasady zabawy. Następnie każdy uczeń uruchamia grę na laptopie, tablecie lub telefonie komórkowym i rozpoczyna się gra. Nauczyciel może podzielić klasę na grupy i zorganizować rywalizację międzyspołową, może też porównać wyniki indywidualne. Po zakończonym quizie następuje wspólne omówienie odpowiedzi i nagrodzenie zwycięskiej osoby/drużyny.

3. Ćwiczenia przedmiotowe. Nauczyciel wyświetla na tablicy ćwiczenie nr 7 i prosi uczniów, aby w parach przygotowali rozwiązanie na podstawie wskazówek zawartych w e-materiale.

4. Następne ćwiczenie nr 8, wyświetlone przez nauczyciela na tablicy, uczniowie rozwiązują w grupach 4-osobowych. Po jego wykonaniu i uzgodnieniu przez każdą grupę wspólnego oraz jednoznacznego wyboru następuje omówienie rezultatów na forum klasy.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Wspólnie z uczniami poddaje refleksji proces dydaktyczny: czego się uczniowie nauczyli, czy osiągnęli założone cele?
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Uczniowie rozwiązują ćwiczenia otwarte nr 9 i 10 w e-materiale.

Materiały pomocnicze:

- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, tom 1, Warszawa 2005.
- Diogenes Laertios, *Żywoty i poglądy słynnych filozofów*, część II, rozdział piąty: Sokrates, Warszawa 1988.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Gra edukacyjna” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.